

Потенціал розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні

Кривич Я.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумського державного університету

Пахненко О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумського державного університету

Матусенко Т.В.

студентка
Сумського державного університету

У статті проведено порівняльний аналіз ролі недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних активів населення в зарубіжних країнах, досліджено участь недержавних пенсійних фондів та страхових компаній у формуванні пенсійних накопичень громадян України. На основі даних про чисельність та вікову структуру населення України, а також показників середнього розміру внесків в НПФ проведено оцінку максимальної ємності ринку недержавного пенсійного забезпечення для вікової групи 25–50 років та визначено частку не-реалізованого потенціалу даного ринку.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, недержавний пенсійний фонд, пенсійна реформа, пенсійна система, потенціал ринку.

Кривич Я.Н., Пахненко Е.М., Матусенко Т.В. ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ В УКРАИНЕ

В статье проведен сравнительный анализ роли негосударственных пенсионных фондов в формировании пенсионных активов населения в зарубежных странах, исследовано участие негосударственных пенсионных фондов и страховых компаний в формировании пенсионных накоплений граждан Украины. На основе данных о численности и возрастной структуре населения Украины, а также показателей среднего размера взносов в НПФ проведена оценка максимальной емкости рынка негосударственного пенсионного обеспечения для возрастной группы 25–50 лет и определена доля нереализованного потенциала этого рынка.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, пенсионное страхование, негосударственный пенсионный фонд, пенсионная система, потенциал рынка.

Kryvych Ya.N., Pakhnenko O.M., Matusenko T.V. POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION FUNDS IN UKRAINE

The article provides a comparative analysis of the role of non-state pension funds in the formation of pension assets of the population in foreign countries, and the research of participation of non-state pension funds and insurance companies in the formation of pension savings of Ukrainian citizens. Based on data on the size and age structure of the population of Ukraine, as well as indicators of the average size of contributions to non-state pension funds, the article assesses the maximum capacity of the non-state pension provision market for the age group of 25-50 years and determines the share of unrealized potential of this market.

Keywords: non-state pension provision, pension insurance, non-state pension fund, pension system, market potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проведення пенсійної реформи в Україні з підвищенням пенсійного віку та посиленням критеріїв щодо розміру та умов призначення пенсії за віком підвищило актуальність розвитку накопичувальної пенсійної системи в Україні. За відсутності працюючого

другого рівня пенсійної системи формування пенсійних заощаджень громадян, альтернативне традиційній солідарній системі, можливе лише в рамках третього рівня пенсійної системи – добровільного накопичувального пенсійного забезпечення. Одну з провідних ролей на цьому рівні відіграють недержавні

пенсійні фонди. Однак їх розвиток сьогодні є недостатнім для задоволення потреб населення у послугах недержавного пенсійного забезпечення, що й визначило актуальність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування недержавного пенсійного забезпечення у цілому та окремі проблемні аспекти його розвитку досліджуються в роботах таких вітчизняних науковців, як Л. Діденко, І. Головенко, В. Ємець, Г. Залко, М. Карлін, Є. Григоренко, Ю. Коваленко, Н. Коробенко, Е. Лібанова, І. Новікова, С. Онишко, Т. Паснтко, Ю. Смоляр, А. Федоренко, В. Яценко тощо. Серед зарубіжних науковців стан та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення досліджували М. Амманн, М. Баздаріч, В. Бончік, Е. Бронштейн, Ф. Буус, П. Гусева та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу до функціонування ринку недержавного пенсійного забезпечення та ролі НПФ на ньому, рівень розвитку даного сегменту ринку фінансових послуг залишається вкрай низьким. У нинішніх умовах необхідним є аналіз потенціалу зростання ринку недержавного

пенсійного забезпечення та прогнозування основних показників його розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження ролі недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних активів громадян в Україні та провідних країнах світу, а також оцінювання ринкового потенціалу сегменту ринку недержавного пенсійного забезпечення для вікової групи 25–50 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Склад посередників ринку фінансових послуг, через яких забезпечується участь фізичних та юридичних осіб у програмах недержавного пенсійного забезпечення, представлений недержавними пенсійними фондами; страховими організаціями, які укладають договори страхування довічної пенсії, ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківськими установами, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків [4].

У провідних країнах світу недержавні пенсійні фонди (автономні пенсійні фонди) відіграють ключову роль у пенсійному забезпеченні громадян. Як свідчать статистичні дані (рис. 1), у більшості досліджених країн

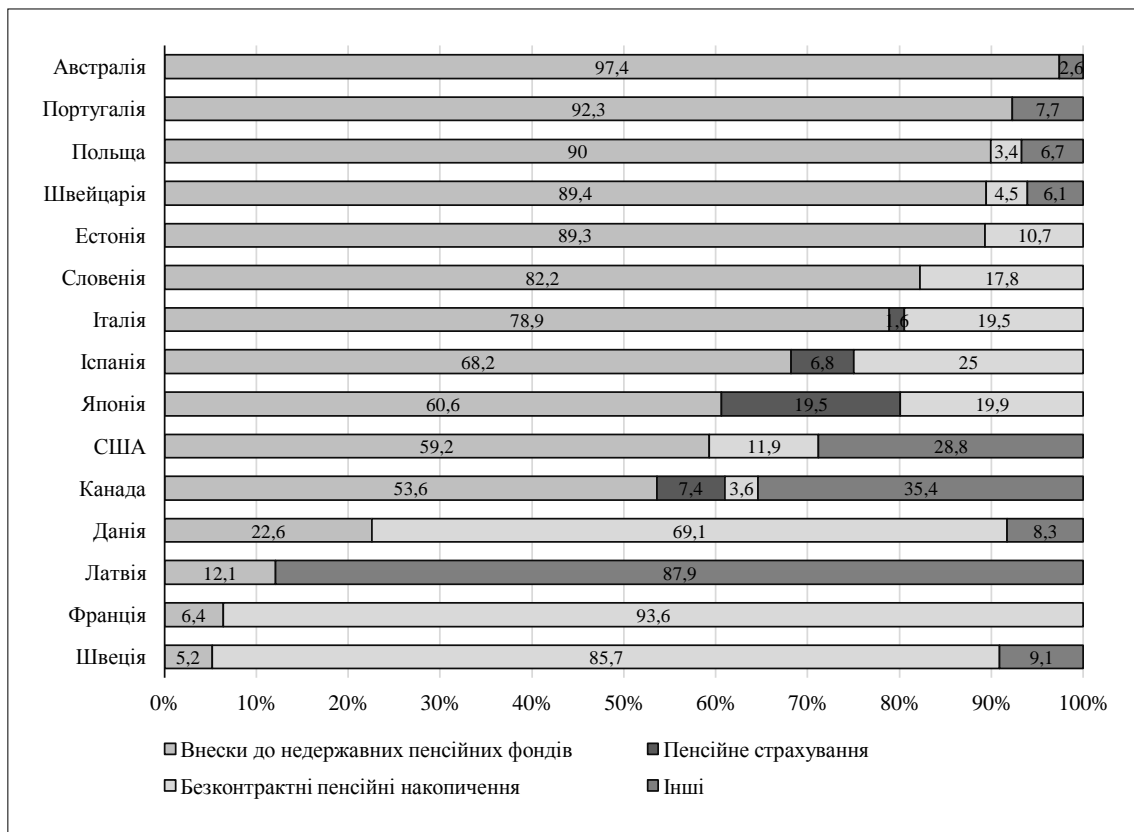

Рис. 1. Структура ринків недержавного пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах за типами пенсійних активів у 2016 р., % [1]

внески до недержавних пенсійних фондів становлять більше половини всіх пенсійних активів, а в таких країнах, як Австралія, Португалія, Польща та Швейцарія – близько 90% пенсійних активів. Утім, варто зауважити, що в деяких країнах роль недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних активів є незначною. Натомість переважають альтернативні варіанти формування пенсійних заощаджень. Так, у Данії, Франції та Швеції перевага надається безконтрактним пенсійним накопиченням, а в Латвії близько 88% пенсійних активів формуються за рахунок пенсійного страхування.

В Україні недержавні пенсійні фонди суттєво поступаються іншим посередникам ринку фінансових послуг (банкам, страховим компаніям, фінансовим компаніям, ломбардам та іншим кредитним установам) за загальним обсягом активів. Утім, якщо порівнювати трьох суб'єктів ринку недержавного пенсійного забезпечення (банки, НПФ та страхові компанії) з погляду їхньої участі в накопичувальній пенсійній системі, то можна говорити про домінування на цьому ринку недержавних пенсійних фондів. Зокрема, порівнюючи динаміку внесків до НПФ та динаміку страхових премій за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку (рис. 2), можна зробити висновок, що в 2015–2017 рр. обсяг накопичених пенсійних внесків до НПФ становив майже 1,9 млрд. грн., тоді як щорічний

приріст чистих страхових премій за договорами пенсійного страхування є незначним, а в 2010, 2012, 2014–2016 рр., навпаки, характеризується спадною тенденцією.

Загальний обсяг отриманих чистих страхових премій за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку, за період 2008–2017 рр. становив 349 млн. грн., що майже у п'ять разів менше обсягу накопичених пенсійних внесків недержавними пенсійними фондами за аналогічний період.

Водночас потенціал ринку накопичувального пенсійного страхування в Україні є значно вищим, ніж фактичне охоплення ринку на нинішньому етапі. Учасниками недержавних пенсійних фондів у 2017 р. було лише 4,57% економічно активного населення, або майже 2% загальної кількості населення України. У розрізі вікових груп найбільша частка учасників НПФ серед економічно активного населення припадає на осіб у віці від 50 до 59 років та старше 60 років – 6,1% та 6,5% відповідно (табл. 1). Основна ж вікова група населення – від 25 до 50 років, – участь якої у програмах накопичувального пенсійного забезпечення є необхідною як із погляду достатності формування пенсійних активів окремих громадян, так і з позиції поточної соціально-економічної політики держави, становить у структурі учасників недержавних пенсійних фондів близько 60%, а відносно загальної кількості економічно

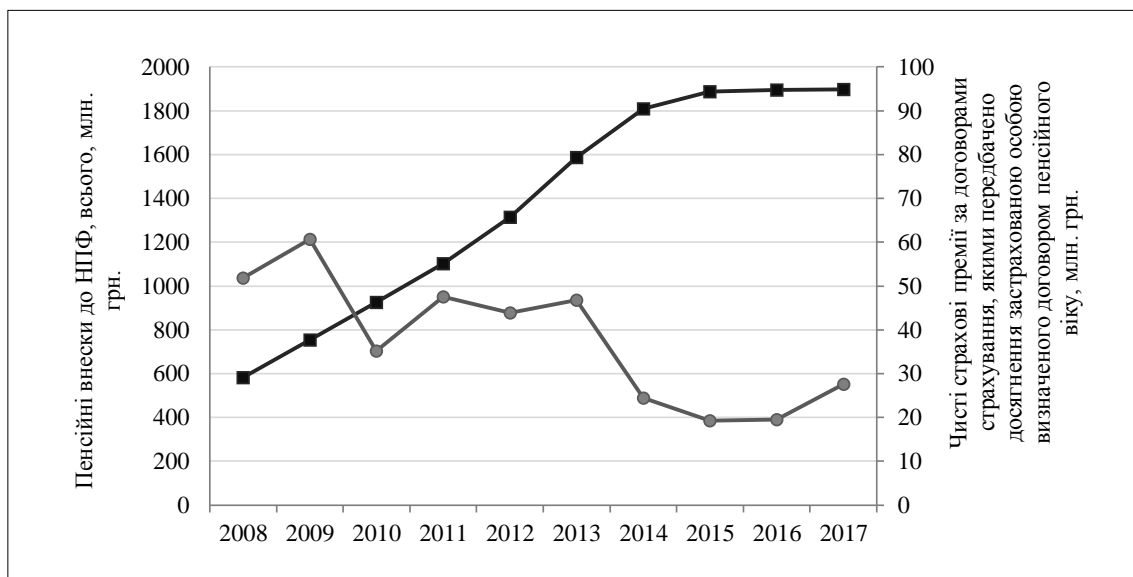

Рис. 2. Динаміка внесків в НПФ та страхових премій за договорами пенсійного страхування в Україні у 2008-2017 рр., млн. грн.

Джерело: складено авторами за даними [3; 5]

активного населення та загальної кількості населення України – 4,3% та 3,2% відповідно.

Виходячи з даних табл. 1, можна зробити висновок про недостатнє охоплення економічно активного населення працездатного віку послугами недержавного пенсійного забезпечення, що реалізуються через НПФ. Для аналізу потенціалу розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні проведемо прогнозування динаміки внесків до НПФ із застосуванням методу побудови лінії тренду та здійснимо оцінювання максимальної ємності даного ринку, наявного попиту та потенціалу його зростання серед вікової групи населення від 25 до 50 років.

Для прогнозування динаміки середнього розміру внесків до недержавних пенсійних

фондів на одну застраховану особу побудуємо лінію тренду – поліном другого ступеня. Статистична база для прогнозування включає дані за 12 років, що дає змогу зробити реалістичний прогноз на два роки вперед, тобто для 2018 та 2019 рр. Показник середньоквадратичного відхилення для побудованої лінії тренду становить 96,59%, що свідчить про те, що сформоване рівняння на 96,6% описує динаміку зміни досліджуваного показника.

Відповідно до результатів прогнозування, у 2018–2019 рр. очікується скорочення середнього розміру внесків до НПФ на одну застраховану особу до 2 179,5 грн. у 2018 р. та 2 088,9 грн. у 2019 р.

Оцінювання максимальної ємності ринку недержавного пенсійного забезпечення для

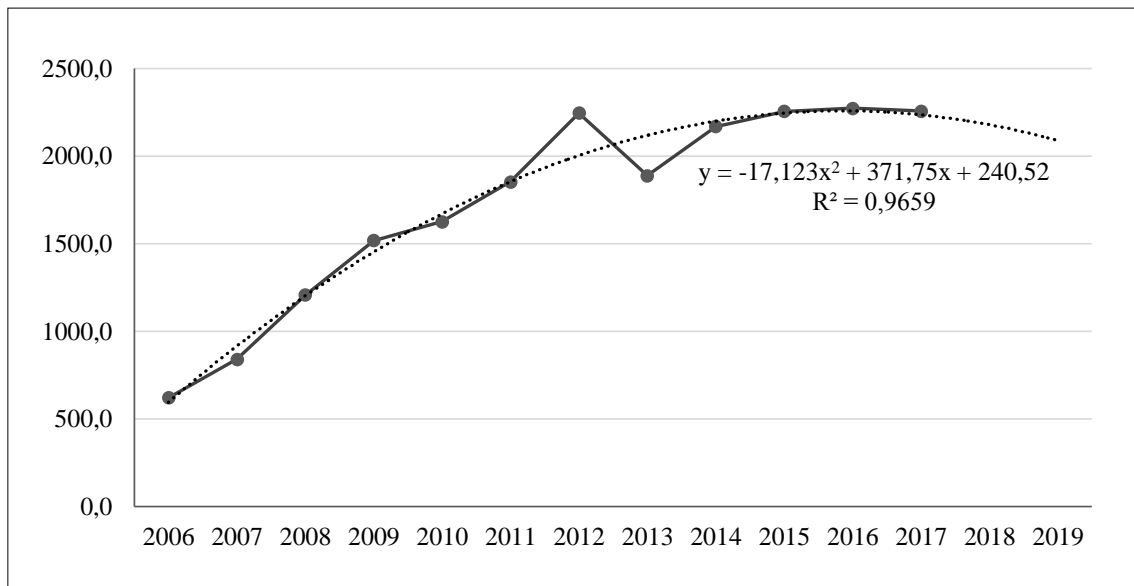

Рис. 3. Прогнозування середнього розміру внесків до НПФ на одну застраховану особу в Україні, грн.

Таблиця 1

Розподіл учасників НПФ за віковими групами у 2017 р.

Вікова група населення	Чисельність населення, що є учасниками НПФ, тис. осіб	Питома вага вікової групи населення серед учасників НПФ, %	Частка населення, що є учасниками НПФ, від загальної кількості економічно активного населення, %	Частка населення, що є учасниками НПФ, від загальної кількості населення, %
До 24 років	12,1	1,4	0,92	0,11
Від 25 до 49 років	515,9	61,4	4,29	3,25
Від 50 до 59 років	227,4	27,0	6,05	3,80
Більше 60 років	85,4	10,2	6,50	0,88

Джерело: складено авторами за даними [5; 6]

вікової групи 25–50 років проведемо на основі даних про середній розмір внеску на одну застраховану особу та загальної кількості населення України віком від 25 до 50 років у відповідному році. Частина ємності ринку недержавного пенсійного забезпечення, що реально охоплена послугами недержавних пенсійних фондів, є фактичною величиною попиту населення на ці послуги, або реалізованим потенціалом. Інший складник ємності ринку, що визначається як різниця між максимальною ємністю ринку та реалізованим потенціалом, є нереалізованим потенціалом даного ринку, у межах якого можливе нарощення попиту на послуги недержавних пенсійних фондів (рис. 4).

Як свідчать дані рис. 4, потенціал ринку недержавного пенсійного забезпечення для вікової групи 25–50 років реалізований лише на 3%. За наявного рівня внесків до НПФ та за умови максимального охоплення населення послугами недержавних пенсійних фондів потенціал зростання цього ринку становить майже 35 млрд. грн.

Слід зауважити, що, відповідно до проведених розрахунків, у 2017 р. спостерігається зменшення максимальної ємності ринку недержавного пенсійного забезпечення для вікової групи 25–50 років. Зважаючи на скорочення в Україні загальної чисельності населення віком від 25 до 50 років та прогнозне зниження середнього розміру внесків в НПФ на одну застраховану особу у 2018–2019 рр.,

можна очікувати зменшення максимальної ємності ринку недержавного пенсійного забезпечення й у наступні роки. Водночас, урахувавши катастрофічно низьке залучення недержавних пенсійних фондів у формування пенсійних активів громадян та практичну нерозвиненість накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні у цілому, навіть за деякого зниження максимальної ємності ринку, зумовленого чинниками кількості населення та розміру внесків до НПФ, потенціал зростання цього ринку залишається досить високим. Особливо питання необхідності активної популяризації та нарощення обсягів пенсійних активів, сформованих за накопичувальною системою, у тому числі через недержавні пенсійні фонди, набуває актуальності в контексті проведеної пенсійної реформи та дефіциту коштів Пенсійного фонду України.

Висновки з цього дослідження. Недержавні пенсійні фонди є одними з основних учасників накопичувальної системи пенсійного забезпечення. В Україні обсяг накопичених пенсійних внесків до НПФ суттєво перевищує розмір чистих страхових премій за договорами пенсійного страхування. Водночас результати проведеного аналізу засвідчили, що потенціал ринку накопичувального пенсійного страхування в Україні є значно вищим, аніж фактичне охоплення ринку на нинішньому етапі. Участь основної вікової групи населення (25–50 років) у програмах накопичувального пенсійного забезпечення

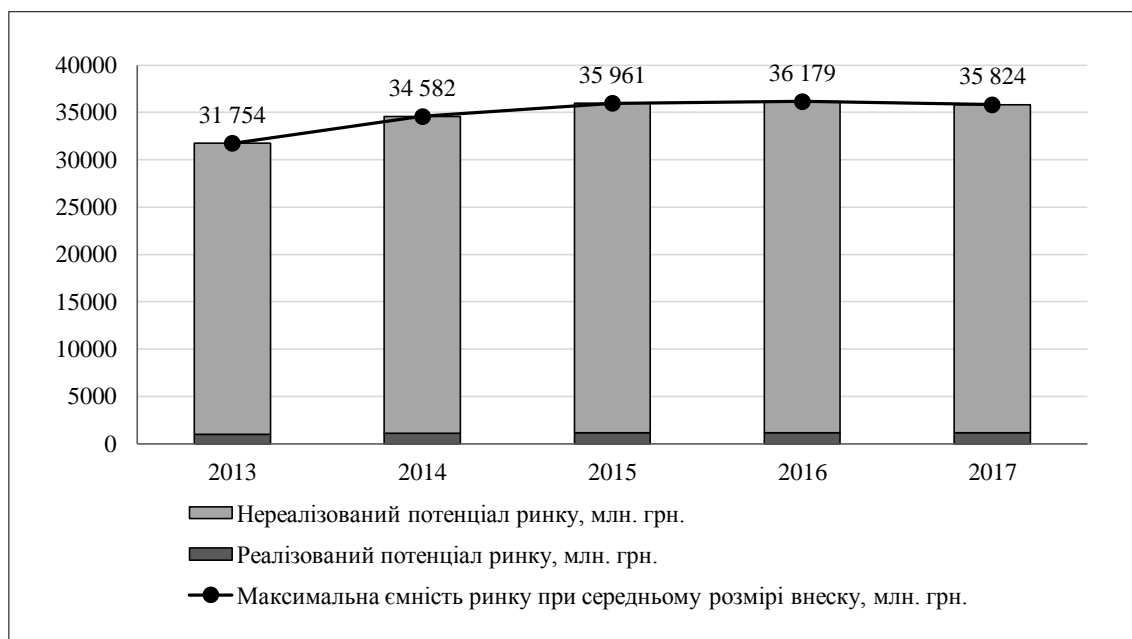

Рис. 4. Оцінка ринкового потенціалу сегменту ринку недержавного пенсійного забезпечення для вікової групи 25–50 років, млн. грн.

становить лише 4,3% та 3,2% від загальної кількості економічно активного населення та загальної кількості населення України відповідно. За наявного рівня внесків до НПФ та за умови максимального охоплення населення послугами недержавних пенсійних фондів потенціал зростання ринку недержавного

пенсійного забезпечення для вікової групи 25–50 років становить майже 35 млрд. грн. Подальше вирішення питання зростання ролі НПФ у пенсійному забезпеченні громадян має велике соціально-економічне значення в контексті проведеної пенсійної реформи та дефіциту коштів Пенсійного фонду України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Funded Pensions Indicators: Assets by type of financing vehicle // OECD Stat. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PNNI_NEW# (дата звернення: 15.10.2018).
2. Діденко Л.В., Головенко І.П. Система недержавного пенсійного забезпечення і розвиток фінансового посередництва в Україні. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. № 1. С. 30–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprudps_2016_1_5 (дата звернення: 15.10.2018).
3. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html> (дата звернення: 15.10.2018).
4. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV, зі змінами / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 15.10.2018).
5. Ринок накопичувального пенсійного забезпечення / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Rynok-nakopychualnoho-pensiinoho-zabezpechennia.html> (дата звернення: 15.10.2018).
6. Статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2018).

REFERENCES:

1. OECD Stat. Funded Pensions Indicators: Assets by type of financing vehicle. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PNNI_NEW# (accessed 15 October 2018).
2. Didenko L.V., Holovenko I.P. (2016) Systema nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia i rozvytok finansovoho poserednytstva v Ukraini [The system of non-state pension provision and the development of financial intermediation in Ukraine]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy [Collection of scientific works of the National University of State Tax Service of Ukraine], vol. 1, pp. 30-44. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprudps_2016_1_5 (accessed 15 October 2018).
3. Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi ryнкiv finansovykh posluh. Informatsiia pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrainy [Information on the state and development of the insurance market of Ukraine]. Available at: <https://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html> (accessed 15 October 2018).
4. Verkhovna Rada Ukrainy. Pronederzhavne pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 No. 1057-IV zi zminamy [About non-state pension provision: Law of Ukraine dated 09.07.2003 No. 1057-IV as amended]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (accessed 15 October 2018).
5. Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi ryнкiv finansovykh posluh. Rynok nakopychualnoho pensiinoho zabezpechennia [Market of accumulative pension provision]. Available at: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Rynok-nakopychualnoho-pensiinoho-zabezpechennia.html> (accessed 15 October 2018).
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia [Statistical information]. Available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (accessed 15 October 2018).

Potential for the development of non-state pension funds in Ukraine

Kryvych Ya.M.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Sumy State University

Pakhnenko O.M.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Sumy State University

Matusenko T.V.

Student,
Sumy State University

The implementation of pension reform in Ukraine with an increase in retirement age and stricter criteria regarding the size of retirement benefits actualized the relevance of the development of the accumulation pension system in Ukraine. The main intermediaries on the financial services market, who can provide the programs of the accumulation pension system for individuals and legal entities, are: non-state pension funds, insurance companies, which provide life insurance pension contracts, the risk of disability contracts, or the death of a fund participant contracts; and banks, that open the pension deposit accounts.

In most foreign countries, contributions to non-state pension funds account for more than half of all retirement assets. In Ukraine, non-state pension funds are among the main participants in the accumulation pension system, the amount of accumulated pension contributions in the non-state pension funds significantly exceeds the amount of net insurance premiums under pension insurance contracts. At the same time, the results of the analysis showed that the potential

of accumulative pension market in Ukraine is significantly higher than the actual market coverage at the present stage.

The participation of the main age group (25-50 years old) in the programs of accumulative pension insurance is only 4.3% and 3.2% of the total economically active population and the total population of Ukraine, respectively. According to the results of forecasting in 2018-2019 years, the average contribution rate to the non-state pension funds for one insured person is expected to decrease. At the existing level of contributions to the non-state pension funds and the maximum coverage of the population, the potential for growth of the non-state pension provision market for the age group of 25-50 years is almost 35 billion UAH.

Further resolution of the issue of increasing the role of non-state pension funds in pension provision of citizens, active promotion and increase in the volumes of pension assets formed by the accumulation system are important in the context of the pension reform and the deficit of the Pension Fund of Ukraine.